

3. Тимчук Л. І. Організаційно-педагогічні засади української освіти дорослих на Буковині (1869-1940 РР.) / Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л.І.Тимчук. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.

Стражникова И.В.

*ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ
ЗАПАДНОГО РЕГИОНА УКРАИНЫ В НАРАБОТКЕ УЧЕНЫХ
КОНЦА XX – НАЧАЛА XXI СТОЛІТТЯ*

В статье рассматриваются проблемы образования взрослых в западном регионе Украины в разные периоды, пути решения вопроса анальфabetизма, принципы современной андрагогики и причины нежелания продолжать обучение современных взрослых людей.

Ключевые слова: западный регион Украины, образование взрослых, процесс обучения, особенности взрослых учеников, принципы, методы, формы.

Straznikova I.V.

*PSYCHOLOGY-PEDAGOGICAL PROBLEMS OF EDUCATION OF ADULTS
OF WESTERN REGION OF UKRAINE IN WORK OF SCIENTIFIC
OF THE END OF XX – BEGAN OF XXI CENTURY*

The problems of education of adults in the western region of Ukraine in different periods, ways of decision of the question of analphabetism, principles of the modern andrapedagogic and the reasons of unwillingness to continue teaching of the modern persons of ripe years are examined in the article.

Key words: western region of Ukraine, education of adults, teaching process, features of adult students, principles, methods, forms.

УДК 378

Терентьєва Н.О.

ЗАРОДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються питання становлення середньовічної університетської освіти, трансформація складових тривіуму з урахуванням специфіки діяльності навчального закладу, його місцезнаходження, запитів політичних та релігійних установ.

Ключові слова: університет, середньовічний університет, тривіум, квадрівіум, граматики, риторика, діалектика, практична філософія, метафізична філософія, натуральна філософія, теологія.

Наявність у будь-якому регіоні вищих навчальних закладів в усі часи розглядалася як ознака високого рівня культури. В наш час традиційною є думка, що історія університетів розпочалася у епоху західноєвропейського середньовіччя. Проте, перший університет було відкрито у 425 році у Константинополі (Візантія). Протягом історії структура університетів, напрямки їхньої діяльності неодноразово змінювалися, відображаючи не лише національно-історичні традиції та особливості, а й потреби часу, його специфіку.

Ми будемо спиратись на власні дослідження та наукові розвідки М. Карлова, Г. Леффа, Д. Нортон, В. Микитася та ін., які досліджували історію середньовічних університетів в період розвинутого середньовіччя.

Метою статті є аналітичний огляд передумов виникнення, трансформації університетів як інтелектуальних об'єднань протягом періоду розвинутого середньовіччя з деталізацією дисциплін тривіуму та виокремлення їх впливу на становлення української вищої (університетської) освіти.

Труднощі з точними датами виникнення перших університетів пов'язані передусім з тим, що ці навчальні заклади не виникали як завершені інституції: процес їх становлення був розтягнутим у часі та відбувався шляхом об'єднання окремих шкіл у педагогічні

конгломерати. З числа раних університетів такого об'єднання можна назвати Університет у Болоньї (Італія, 1119 рік створення) та Університет Парижа (Франція, кінець XII століття), Університети в Оксфордї, Монпельє, Кембриджі, Саламанці, Падуї, Неаполі, Тулузі, Салерно, Орлеані (створені у XIII столітті). Характерним було викладання семи вільних мистецтв, які поділялися на тривіум та квадривіум, що вказує на їх змістову та дидактичну прив'язаність до античної та візантійської системи знань. Серед неєвропейських університетів варто відзначити Каїрський університет “Аль-Аджар”, в якому до деякої міри збереглися грецьке та римське наукове знання, створений у 970 році і функціонуючий дотепер.

У 1155 році імператор Священної Римської імперії Фрідріх Барбаросса видав едикт, в якому декларував набір свобод, гарантованих університетам, ступінь їх автономії, регулював становище учнів та викладачів. Цим актом кодифікувалося та формально легітимізувалося звичайне право стосовно навчальних закладів, що сприяло бурхливому розвитку університетської освіти. Проте слід відмітити, що ще у 333 році у Візантії лікарі та професори вільних мистецтв разом з сім'ями були звільнені від муніципальних обов'язків з метою надання ним необхідної свободи для заняття науками і мистецтвами та для навчання ним інших [1, с. 46].

Характерною особливістю середньовічної культури західноєвропейських країн тривалий час була двомовність. Поряд із народними мовами вживалась латина, яка відігравала величезну роль у розвитку науки і культури. Латиномовна західноєвропейська література середньовіччя продовжувала елліно-римські традиції, популяризувала твори античної літератури, постійно зверталася до спадщини Цицерона, Вергілія, Овідія та інших давньоримських письменників, успадковуючи їхню поетику і стиль. З початком середньовіччя західноєвропейський мовний поділ набирає чіткіших форм. Вся усна словесність створювалася новими національними народними мовами, а красне письменство – латинською мовою.

Західноєвропейська система освіти середньовіччя пройшла три періоди: монастирські школи, соборні школи та університети. В раннє середньовіччя основними осередками культури були монастирі та школи при них. Монастирські школи давали своїм учням початкові знання – навчали читанню, писанню, рахунку і церковного співу, а потім граматики з елементами “благородних наук”. Соборні школи, створювані у період середньовіччя при кафедральних соборах великих міст, давали більш ширші знання з повного курсу семи “благородних наук”: гуманітарний тривіум (граматика за античними підручниками з поетичними текстами, риторика за трактатами Цицерона, діалектика з коментарями логічних трактатів Аристотеля) і частково математичний квадривіум (арифметика, геометрія, астрономія, музика). Така школа разом з бібліотекою та скрипторієм – майстернею переписування книг – існувала, наприклад, і при Київському Софійському соборі.

Західноєвропейські школи, кожна по-своєму, славилися викладанням тих чи інших наук. Шукаючи до вподоби знань, школярі могли переходити з однієї школи до іншої, за що й отримали назву бродячих чи мандрівних школярів, або вагантів. Школярська молодь тих часів, мандруючи Європою, шукала так званих пристойних “сім благородних наук”, зокрема мистецтва – у Парижі, гуманітарних наук – в Орлеані, права – у Болоньї, “медичних припарок” – у Салерно, магії і теології – у Толедо. Мандрували не тільки ваганти-студенти, а й викладачі: магістри та доктори наук. Вони змінювали місце викладання, популяризуючи свій предмет та авторитет, з одного боку, а з іншого – уникаючи тиску й конкуренції з боку міської влади та зверхнього ставлення духовенства, зокрема єпископів.

Якщо монастирські школи готували кадри переважно для своїх потреб, то соборні – для широкої громадської діяльності. Але нові історичні й політичні умови та культурне пожвавлення вимагало якісно нової системи освіти. На рубежі XII – XIV ст. у Західній Європі поступово з'являються універсальні шкільні заклади на кшталт вищої школи. У людних місцях зосереджується значна кількість молоді, що прагнула здобути знання з різних

дисциплін. Із середовища викладачів виділяються талановиті вчені, які стають великою притягальною силою для студентів. Для захисту своїх прав від міської влади та вищого духовного кліру учителі-бакалаври й школяри-спудеї об'єднувалися у своєрідні корпорації. Такі корпорації й стали першими університетами. Так, в Італії у 1119 році виник Болонський університет, за ним – Неапольський (1224 р.), Римський (1303 р.); в Англії – Оксфордський (XII ст.), Кембріджський (1202 р.); у Франції – Монпельє (1180 р.), Паризький (Сорбонна, 1257 р.); в Іспанії – Сієнський (1240 р.). Згодом виникли Краківський (Ягеллонський), Віденський, Гейдельберзький, Лейпцизький, Кенігсберзький та інші, відомі всьому світові, університети.

Структура середньовічних європейських університетів була майже однорідною. Складався університет з чотирьох факультетів: “вільних мистецтв”, медицини, права і обов'язково теології, оскільки церква пильно стежила за освітою й духовним життям. Перший факультет вважався підготовчим. На ньому опановували “сім благородних наук”, що давало підставу вступу на інші, так звані “вищі” факультети. Основну увагу тут приділяли студіюванню філософії та діалектики, які “спонукали розум та пристрасті до бродіння”. Саме тут зароджувалися новаторські течії, йшла невпинна боротьба за автономію раціонального мистецтва та за звільнення науки від настирливого впливу теології, тут формувалися нові суспільно-політичні та ідеологічні концепції, які доходили і до Київської Русі.

Організація західноєвропейських університетів нагадувала цех середньовіччя, де школярі були учнями, бакалаври – підмайстрами, а магістри “семи вільних наук” і доктори “трьох наук” – майстрами. Така корпоративна організація міцно об'єднувала цих людей в єдиний вчений стан. З відкриттям нових шкіл та університетів на богословських факультетах збільшувалася кількість слухачів – претендентів на церковні посади.

Передові ідеї Відродження, гуманізму, частково Реформації і контрреформації приходили в Україну через Чехію, Словаччину й Польщу. Життя, соціально-політичний і економічний фактори вимагали появи високоосвічених людей – учителів, лікарів, юристів, дипломатів, перекладачів, письменників, художників, професіоналів-музик. Українська молодь через брак своїх середніх та вищих навчальних закладів здобувала освіту за межами батьківщини – в університетах Італії, Франції, Німеччини, Голландії, Чехії, Польщі та деяких інших країн, про що свідчать списки студентів і магістрів таких університетів як Болонський, Падуанський, Празький, Краківський, Віттенберзький, Грейсфальдський, Ростоцький, Базельський, Паризький, Віденський та багатьох інших [3, с. 34]. Як правило, освіту здобувала молодь із малозабезпечених сімей, хоч посилали за кордон своїх дітей і магнати та імуща шляхта. Пріоритет в цій справі належав тій молоді, яка досягала наукових ступенів, – бакалаврів, магістрів і докторів різних наук, – примножуючи славу своєї вітчизни. Латинська мова тогочасної науки не була перешкодою для молоді з різних країн, а навпаки, допомагала інтернаціональному спілкуванню.

В Україні з відкриттям братських шкіл та Острозької академії в останній чверті XVI століття латинська мова вводиться як обов'язкова до програм навчання. Неабияку роль у розвитку культури XVII ст. відіграла Замостька академія, заснована у 1595 році на кордоні між Малою Польщею та Західною Україною у місті Замостя, яка відзначалася високим рівнем навчання, вдало підбраною бібліотекою і прирівнювалась до університетів, передусім до Падуанського [3, с. 44-47]. Академія навіть мала право присуджувати гуманітарні наукові ступені.

Варто приділити особливу увагу тим, хто здійснював едукативний процес в тогочасних університетах. Професорсько-викладацький склад середньовічного університету, зокрема Краківського (як і багатьох інших), поділявся на кандидатів першого і другого розрядів, на бакалаврів, ліценціатів і магістрів мистецтв, які мали змогу отримати ступінь доктора. Кандидати, бакалаври і ліценціати читали по чотири лекції на тиждень. Магістри й доктори, окрім того, читали публічні лекції безкоштовно. Декан факультету переобирався кожний семестр; професорів обирали на вакантні місця за старшинством, талантом й

заслугами в тій чи іншій науковій галузі. Після обрання, при вступі на посаду професор повинен був подати на раду видрукований текст свого трактату, захистити його на загальному зібранні всіх колег і влаштувати для них бенкет. Молоді люди, які приходили здобувати вчені ступені, повинні були вчитися на власні кошти, сплачувати всі витрати, пов'язані з видачею дипломів докторів, а опісля безкоштовно читати публічні лекції або ж бути викладачами в провінційних гімназіях, щоб здобути вищі ступені та отримати вигідніші місця. Доктори юриспруденції, медицини та богослов'я, обрані на посаду, попрацювавши не менше двадцяти років на кафедрі, отримували почесні звання "батьків університету". До речі, дипломи визнавалися тільки видані своїм університетом, в іншому випадку належало витримати прилюдний диспут і захистити свою дисертацію. В такому разі претенденти на посаду ставали лауреатами й читали хіба що одну лекцію на тиждень [3].

До середини XIII століття перелік вільних мистецтв дещо змінився, зокрема, до нього увійшли три філософії: натуральна, моральна та метафізична [2, с. 49]. Різноманітність дисциплін цього циклу зумовила нерівномірність розвитку як конкретних дисциплін тривіуму та квадривіуму, так і самих цих груп. Протягом тривалого часу тривіум вивчався частіше за квадривіум. Разом з тим у Парижі та Оксфорді, наприклад, граматики і логіка витіснили у тривіумі риторику, яка стала додатком до граматики, а сама граматики підпала під вплив логіки. Що ж стосовно південних навчальних закладів, то, наприклад, у Болоньї та Падуї риторики була домінуючою дисципліною.

Вищезгадувану різноманітність у першу чергу можна пояснити відмінністю у взаємовідносинах факультетів мистецтв з вищими факультетами в університетах. До середини XIV століття Париж, і в дещо меншій мірі, Оксфорд і Кембридж були монополістами в області теології. Вступу ж на факультет теології (як і на інші вищі факультети), як правило, передувало навчання на факультеті мистецтв (виключення робилися лише для членів окремих орденів, які могли вивчати ці дисципліни у власних школах). В усіх північних університетах, передусім у Парижі, курс мистецтв носив філософський характер з переважанням логіки старого тривіуму та трьох філософій, що доповнили старий квадривіум. Проте, якщо у Парижі більше уваги приділялося вивченню практичної та метафізичної філософії, то в Оксфорді – натуральної філософії.

Право та медицина домінували в університетах південної Франції, Італії та Іспанії, тому і викладання вільних мистецтв тут було більш прагматичним: риторика розглядалась як предмет, який є необхідним для вивчення права, а логіка та натуральні науки вивчалися з точки зору завдань практичної медицини. Внаслідок цього на півдні факультети вільних мистецтв ніколи не мали статусу, співвідносного зі статусом аналогічних факультетів Парижу та Оксфорду, де вони домінували і в кількісному, і в правовому значенні. Разом з тим відсутність у другій половині XIV століття у Болоньї, Падуї і Саламанці професорів-геологів дозволило позбавитися конфліктів між змістом природничих дисциплін факультетів мистецтв та теологією, що було типовим явищем, наприклад, для Парижу – провідного центра підготовки теологів.

На південь від Альп до XI століття освіта розвивалася в рамках спочатку монастирських, а потім і кафедральних шкіл, у суворій відповідності до передписань Святого Августина. Внаслідок цього вільні мистецтва тут підпорядковувалися теології: їх мета полягала в тому, щоб поставити мирську мудрість на службу мудрості християнській, біблійній. В цьому регіоні збереглися греко-римська класифікація знання, привнесена в середні віки Боецієм, Кассіодором та Ісідором із Севільї. Організаційно ж взаємозв'язок між мистецтвами та теологією був оформлений за часів шарлеманських освітніх реформ, проведених Алкуїном наприкінці VIII – на початку IX століть, відповідно до яких на монастирі та кафедральні собори покладалася відповідальність за вироблення настанов щодо вивчення Біблії та, опосередковано, за підготовку службовців – адміністраторів для нової імперії [2, с. 49-50]. Створені за цей період школи проіснували до кінця періоду середньовіччя, залишаючись до середини XII століття головними центрами вищої освіти.

Разом з тим, хоча стандарти вищої освіти і були вироблені саме в університеті, він залишався лише одним з цілого ряду інших навчальних закладів тогочасної системи освіти, що діяли по обидва боки Альп та Піреней, на півдні та півночі Європи (у 1400 році університетів було всього 40). Відмінність шкіл та університетів, передусім італійських, від решти навчальних закладів полягала в тому, що вони зберегли світський та громадянський характер римської освіти. Серед дисциплін вільних мистецтв домінувала риторика, прерогатива навчання якої належала міським школам та магістрам риторики, які викладали елементи вільних мистецтв, передусім граматики та логіки як основ риторики. Що ж стосовно теології, то її викладання залишалося прерогативою релігійних установ.

Проте, не дивлячись на відмінності, які існували в різних університетах, всі вільні мистецтва виникли з однієї загальної системи знань, в процесі розвитку якої в середні віки можна виокремити два етапи. Перший етап був пов'язаний тією чи іншою мірою з прямим наслідуванням стародавньої освітньої теорії та практики. Другий, який почався внаслідок переходу в середині XI століття на латину, опинився майже повністю під владою оновленого набору філософських, медичних та природничо-наукових робіт, в основному грецького та арабського походження, до того часу невідомих середньовічному Заходу. Нове знання сильно вплинуло не лише на існуючу в ті часи науку, але й на створювані університети. Як результат цього, відбувся радикальний перегляд змісту та розширення структури вільних мистецтв (як і медицини, до речі), а багато християнських концепцій стосовно природи світостворення та людини виявилися хибними та дещо протирічили самі собі. Відбулося, зокрема, переосмислення відношення християнського віровчення до філософії, особливо до трьох філософій, в своїй основі ще аристотелевських, хоча й змінених арабськими інтерпретаціями. Християнське віровчення постало, таким чином, перед необхідністю асиміляції університетськими факультетами нового знання (цей процес тривав до 1330 року).

Перша стадія засвоєння загальнолатинської культури, наслідуваної середньовічним Заходом від Римської імперії, характеризувалась відсутністю оригінальних грецьких та арабських джерел. До VI століття база таких джерел складалася головним чином з довідників та енциклопедій вільних мистецтв, творів найбільш відомих латинських авторів: філософів, риторів, правників та поетів. Окрім права, наслідуваного середньовічною та європейською культурою, в мистецтвах домінувала риторика, граMATика й логіка посідали другорядне місце. Відсутніми були й першоджерела предметів квадривіуму – їх взагалі не існувало в римській освіті. На цей досить слабкий та недобудований фундамент середньовічної культури були надбудовані вільні мистецтва, які обростали доповненнями та додатками, аж доки в XI – XII століттях не стикнулися з до того невідомим світом грецької науки та філософії, значно збагаченими змістом ісламської науки та філософії. Об'єднавшись, старе і нове знання і створило базу для виникнення факультетів вільних мистецтв.

Першою в ряду цього циклу дисциплін стала граMATика, яка повідомляла знання про форми мови, при вивченні якої використовували логіку, риторику та літературу, зокрема. Таким чином, граMATика виявилася пов'язаною з іншими дисциплінами тривіуму.

Що ж стосовно логіки, то, як і граMATика, до XIII століття вона розвивалася в основному ізолювано, на основі існуючого запасу текстів. Потім її паростки, на відміну від граMATики, пронизали кожен аспект логіки Аристотеля та термінологічної логіки, створюючи тим самим нові форми знання. Окрім того, логіка безпосередньо контактувала з трьома філософіями та теологією.

Третій елемент тривіуму – риторика, мабуть, була найбільш оригінальною дисципліною. З моменту свого виникнення знаходячись під впливом трактатів Цицерона, вона так і не пройшла власного шляху розвитку, і в якості самостійної дисципліни ствердилася в Італії лише у XV столітті. В середні віки ця дисципліна була самою аномальною серед усіх мистецтв, оскільки те, що упрочнювало її статус за часів Римської імперії, зникло. Як наслідок, риторика потрапила в залежність від писемної культури та граMATики. Збереглася вона в первісній формі лише на південь від Альп. Тамтешні християни на чолі із Святим Августином самі навчались риториці, оскільки, як вважав Августин,

мистецтво переконання було необхідним для проповідників християнської мудрості. І хоча у повній мірі ця сторона риторики проявилася в діяльності нових збіднілих орденів у XIII та XIV століттях, все ж вона продовжувала бути допоміжною для двох інших дисциплін, які склали тривіум.

Беручи до уваги всебічний розвиток логіки у XIII – XIV століттях та дещо обмежений розвиток граматики та риторики, можна вважати, що головні компоненти навчального тривіуму сформувалися до середини XII століття і в подальшому змінювалися мало. Саме в такому вигляді вони й були включені до програм факультетів мистецтв на початку XIII століття.

Переклади, яким довелося трансформувати курс вільних мистецтв у XIII столітті, були започатковані в X столітті в Іспанії, і, власне кажучи, саме завдяки перекладам Європа познайомилася з арабськими цифрами та астрономією, чим пізніше і стала користуватися. Іспанія стала основним постачальником арабських текстів після того, як була відвойована у мусульман. Іншими країнами з великими науковими надбаннями ісламського світу стали Сицилія та Візантія (Константинополь), а також південна Італія (Монтекассіно та Салерно) – місця перетину арабської, грецької та латинської культур, де й були вперше перекладені арабські та грецькі медичні тексти.

Тривалий час уважалося, що хронологічно переклади з арабської передували перекладам з грецької, проте зараз відомо, що ці переклади відбувалися практично одночасно.

Історія трансформації факультету мистецтв у XIII столітті – це, головним чином, історія поступового розширення програм навчання та наукових робіт. Вивчення філософії Аристотеля, виключення з неї арабських частин, є лише частиною процесу, що охопив весь спектр аристотелівського та неаристотелівського знання. Головною заслугою Аристотеля стало те, що він створив загальний теоретичний каркас науки в рамках єдиного словника та дав йому визначення як упорядкованої маси знання з власними принципами формулювання визначень та висновків. Саме Аристотель, ставши автором теорій всезагальної філософії та космології, які базувалися на метафізичній формі та змісті, стверджував якісну, нематематичну концепцію сущого, яка замінила, не на користь подальшому розвитку природничих наук, платонівську космологію. Одночасно він систематизував значні об'єми знань з тих галузей, які визнавалися в той час [2, с. 51-52]. Хоча вплив Аристотеля на інтелектуальне життя в період середньовіччя був незрівнянним, багато чого лишилося поза межами цього впливу.

У діяльності факультетів мистецтв варто розмежовувати офіційну частину, яка залишилася в переліку обов'язкових для вивчення дисциплін в оцінках церкви, і те, що вивчалось насправді. Таке відокремлення особливо важливе, якщо йдеться про Париж, головний центр злиття мистецтв та теології. Однією з перших реакцій офіціозу стала заборона у 1210 році публічних та приватних лекцій з натуральної філософії Аристотеля, а також коментарів до цих праць, що, напевно, відносилось насамперед до Авіцени. Заборона, підтверджена у 1215 році папським легатом в уставах факультету мистецтв, була підтверджена знов у 1228 та 1231 роках папою Григорієм IX, проте в останньому випадку ці заходи супроводжувалися вимогою виключити з книг Аристотеля всі так звані помилки, щоб його праці можна було знову включити до переліку творів, які підлягають вивченню [2, с. 52].

Варто зауважити, що всі ці заборонні заходи стосувалися в основному Парижу, в той час як у Оксфорді відкрито вивчалися не лише тексти Аристотеля, але й багато інших, так званих нових текстів, без перекладу. Стосовно ж Університету Тулузи, заснованого у 1229 році Григорієм IX, то тут подібне вивчення ініціювало дискусію, що сприяло зростанню популярності цього навчального закладу.

Офіційні зміни у Парижі наступили у 1255 році, з появою нової програми для всього факультету вільних мистецтв, яка стала частиною загальної реформи програм навчання. Складена магістрами мистецтв, ця програма, передусім, була спрямована на зміну існуючої

практики надзвичайно швидкого прочитування навчальних текстів, наслідком чого було неадекватне їх засвоєння. Внаслідок цього не лише головні роботи Аристотеля з натуральної філософії (включаючи метафізику), а також багато псевдоаристотелівських робіт було включені до навчального розкладу, що ознаменувало визнання Парижем нового знання. Майже так само відбувалося і в Оксфорді, де, до речі, таких суворих заборон на вивчення натуральної філософії, як у Парижі, ніколи не було.

Перелік навчальних текстів зростав завдяки праці багатьох учених того часу. Наприклад, Гроссетестом було перекладено Нікомахову етику, написано трактати з Біблії та теології; Роджер Бекон, віддаючи пріоритет математиці над логікою, розробляє власний підхід до природничих наук.

У логіці акцент переноситься на контекстуальне значення термінів з чисто формальних ознак, які знаходились у центрі уваги паризьких схолярів, де мистецтвам надавався абстрактний характер. Логіка в основному завжди домінувала на факультетах мистецтв, проте, якщо в Оксфорді її супутником була натуральна філософія, в свою чергу тісно пов'язана з математикою та астрономією, то у Парижі – філософія моралі та метафізика. Ці відмінності зазначені і в офіційних програмах обох університетів. У Парижі одне з відомих згадувань щодо вивчення математики та астрономії до 1350 року міститься лише в правилах прийняття присяги при вступі до англо-германської нації. У 1431 році з'являється робота Птолемея, відома як Альмагест, безіменна планетарна теорія [2, с. 52], що відноситься ще до XIII століття та окремі інші роботи, переважно арабського та польського авторства.

Поряд з офіційно рекомендованими текстами існувала і власна продукція факультетів мистецтв: велика кількість рукописів, трактатів, коментарів тощо. Оскільки факультети мистецтв були в основному факультетами для початківців, значна частина подібної продукції носила елементарний характер. Разом з тим, ці роботи були відправним пунктом для створення більш досконалих наукових та творчих текстів й трактатів середньовіччя.

Еволюція навчальних текстів була тісно пов'язана із структурою курсу навчання на факультеті, яка складалася з двох частин: перша давала право на отримання ступеня бакалавра, друга – магістра.

Таким чином, однією з найбільш очевидних задач середньовічного університету є надання своїм вихованцям знань та навичок, які необхідні їм у релігійній чи світській діяльності. Основу середньовічного навчання складало уявлення про наслідування знання, яке полягало в усуненні всього, що виявлялося для нього чужим чи утруднювало розуміння матеріалу. При такому підході особливий акцент робився на коментуванні тексту, що вивчався. І з цієї точки зору більше підходив до наук тривиумум, ніж квадривиумум, який включав арифметику, музику, геометрію та астрономію.

Специфіку вивчення студентами дисциплін квадривиумум, особливості вступу, випуску, організацію навчально-виховного процесу середньовічного університету ми представимо у наступних наукових розвідках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карлов Н. Вначале была школа... / Н. Карлов // Alma Mater. 2003. – № 10. – С. 43-48.
2. Лефф Г. Тривиум и три философии // Alma Mater. – 2003. – № 1. – С. 49-54.
3. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори. – К.: Абрис, 1994. – 288 с.
4. Документы по истории университетов Европы XII – XV вв. – Воронеж, 1973. – С. 56.

Терентьева Н.А.

ЗАРОЖДЕНИЕ ЕВРОПЕЙСКОГО УНИВЕРСИТЕТСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются вопросы становления средневекового университетского образования, трансформация составляющих тривиума с учетом специфики деятельности учебного заведения, его местоположения, запросов политических и религиозных учреждений.

Ключевые слова: университет, средневековый университет, тривиум, квадривиум, грамматика, риторика, диалектика, практическая философия, метафизическая философия, натуральная философия, теология.

Terentyeva N. A.

THE EUROPEAN UNIVERSITY EDUCATION' ORIGIN

The article examines the emergence of the medieval university education, the transformation of the components trivium, taking into account the specifics of the institution, its location, requests political and religious institutions.

Key words: university, the medieval university, trivium, quadrivium, grammar, rhetoric, dialectic, practical philosophy, metaphysical philosophy, natural philosophy and theology.

УДК 37.013.42 (091)

Турчанова Т.М.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття розкриває специфіку освітньо-виховного процесу в діяльності нових спеціальних виправних закладах для неповнолітніх правопорушників в Україні на початку ХХ століття.

Ключові слова: неповнолітні злочинці, пенітенціарний заклад, неповнолітні засуджені.

У сучасних умовах зростання інтересу до історичного минулого, що значною мірою обумовлено соціально-економічним і політико-правовим реформуваннями, наявними в Україні на початку третього тисячоліття, актуальним виявляється питання діяльності пенітенціарних закладів (місць позбавлення волі) для неповнолітніх, де на різних історичних етапах виникало чимало проблем, що розв'язувалися із урахуванням попередньої практики. Виправні установи для неповнолітніх засуджених мають своє неоднозначне, суперечливе минуле, що піддається критиці, яка певною мірою здатна впливати на оновлення і вдосконалення їх діяльності на сучасному етапі. У зв'язку з цим інтенсивний пошук і розробка оптимальних засобів перевиховання неповнолітніх засуджених на сьогоднішній день є завданнями першорядної державної важливості, коли особлива увага приділяється впровадженню в діяльність виправних закладів позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Дослідження, на презентацію результатів якого спрямована ця стаття, мало з мету виявити, проаналізувати і узагальнити досвід діяльності пенітенціарних закладів для неповнолітніх України на початку ХХ ст. та визначити можливості застосування основних засобів освітньо-виховного впливу на неповнолітніх правопорушників, накопичений виправними закладами за вказаний період, в практиці пенітенціарної діяльності сучасної України та в перспективі.

Об'єктом дослідження є функціонування пенітенціарних закладів для неповнолітніх в Україні, предмет – організація освітньо-виховного процесу в виховно-виправних закладах для неповнолітніх правопорушників на початку ХХ ст.

Розв'язання проблеми підліткової злочинності неможливе без всебічного вивчення історичного досвіду. Відомі спроби дослідження й висвітлення процесу виправлення неповнолітніх засуджених, що здійснювався у виправних закладах для неповнолітніх правопорушників у досліджуваній період (Л.Беляєва, М.Гернет, С.Завражина, С.Познишев, Л.Фортова, М.Фіцула). Значну кількість наукових праць із “викорінення” злочинності в